

ІДЕОЛОГІЗАЦІЯ СВІТУ РУСИНІВ У ТВОРАХ Ю.-І. КРАШЕВСЬКОГО

У статті розглянуто світосприйняття Крашевським русинського світу та основні мотиви його ідеалізації. Особлива увага звернена на роль жінки у представленні сарматської ідеї про поєднання східнослов'янських народів.

Ключові слова: *анахронічний характер, язичництво, сарматська ідея, процес деміфологізації.*

В статье рассмотрено мировосприятие Крашевским русинского мира и основные мотивы его идеализации. Особое внимание обращено на роль женщины в представлении сарматской идеи о сочетании восточнославянских народов.

Ключевые слова: *анахроничный характер, язычество, сарматская идея, процесс демифологизации.*

Views of Krashewskyi on the Rusyn world and the main reasons of its idealization were reviewed in the article. Special attention is paid to women's role in representing Sarmatian idea of conjunction East-Slavic nations.

Keywords: *anachronistic nature, paganism, Sarmatian idea, process of demythologization.*

Світ русинів (себто, давня Україна), зображений у творчості Ю.-І. Крашевського, неодноразово ставав предметом розгляду багатьох літературних критиків як за життя письменника чи одразу після його смерті, так і в наші часи. Однак найбільш синтетичним дослідженням цієї проблематики стала праця Марії Яньон «Несамовита слов'янщина», у якій сарматський вимір творчості Крашевського представлений разом зі східними мотивами у творчості інших письменників: Зигмунта Красінського, Адама Міцкевича та ін. [Janion 2006, 92п]. Предметом цього дослідження є виокремлення русинського світу в творчості Крашевського та визначення основних мотивів його ідеалізації.

Цілісною системою сарматсько-роксолянського образотворення стала праця Ю.-І. Крашевського «Спогади з Волині, Полісся та Литви», у якій автор провів етнологічне дослідження Східних Кресів, ретельно збираючи його не лише з матеріалів подорожі Україною, але й опираючись на влас-

ну біографію, адже він довгий період проживав на цих землях, насичувався духом краю, пізнавав його традиції, знав їх безпосередніх носіїв та проводив паралелі з іншими культурними спадщинами. Тому найбільш видимим у представленні русинського світу став етнографічно-географічний чинник. Подібною сентиментальністю сповнена поліська повість «Уляна» у якій представлена ціла епопея селянського життя українців.

Такий сентиментальний виклад став причиною критики з боку багатьох польських літературознавців, які звинувачували письменника у відсутності інтелектуального обрамлення сентиментальних кресових мотивів. Зосібна, Вацлав Ткачук у 1989 році в Передмові до «Короля Пяста» зазначав: «Крашевський вдався до певної операції, радше сентиментальної, аніж інтелектуальної: облишив шляхетську демагогію, політичні механізми епохи, залишив лише емоційний зміст, яким прагнув утвердити національну ідентифікацію. Таким чином, він брав участь у суперечці про своїх та чужинців, яка набрала особливого розмаху в барокові сарматські часи і мала свої значні наслідки в наступні періоди, аж до сьогоднішнього дня. Однак робив це таким чином, що його можна засудити за анахронізм і асекурацію» [Ткачук 1989, 7].

Частково можна погодитися я автором критичної розвідки, адже Крашевський дійсно не вписувався у загальноприйняті межі тогочасного зображення східного світу з огляду на його ідеалізацію, прирівнювання до світу західного, поширення східних історичних міфологем. Утім це сприяло універсалізації його сарматизму, спонукало до вивчення та поглиблення цього явища іншими авторами. Хтозна, чи без літературної спадщини Крашевського з'явилася б на світ геніальна «Волинь» Уласа Самчука та інші твори. Анахронізм Крашевського не був випадковим – він логічно вписувався у систему формування цілісної картини Кресів, надавав історичному та етнографічному чинникам непересічного значення.

Станіслав Гжибовський зазначав, що однією з передумов творення Крашевським картини русинського світу стало досконале вивчення ним шляхетської оральної літератури. У характеристиці «Щоденника Мрочка» він писав: «Термін «оральна література» у цьому контексті може здаватися несподіваним. Говорять і пишуть частіше про традицію, легенди, перекази; натомість проблема форми первинного переказу замовчується. Це перше непорозуміння. Другим є цінність для історика. Ми досі оцінюємо її так само помилково, як і романтики. Сам Крашевський, зайнявшись дослідженням «переказів», застерігав від їх жанрового релятивізму, однак основну увагу звертав на присутній у них «ідеал», «моральний сенс» [...] Ідеться тут про оральну літературу, подекуди ще живу, що більше – ту, яка постійно тво-

рить і остерігає, як противагу пробуджуючій недовіру записаній історії» [Grzybowski 1984, 17].

Окрім комплексного етнографічного заглиблення письменника у Східні Креси маємо справу з роксолянськими мотивами у його багатьох історичних повістях. Серед них варто виділити твори «Маслав» і «Стара казка». Марія Яньон зазначала: «У своїх літературних діях він [Крашевський] *новістиво* [виділено Яньон] використовував усі дилеми романтизму, його словниковий запас, теми, ситуації, героїв. Хтось повинен був це зробити, оскільки велика романтична поезія не могла замінити новітньому народові всіх літературних жанрів, необхідних для духовного існування. Крашевський робив це інколи поспішно і поверхово, але своїм значним надбанням вплинув на національні уявлення. З цього погляду можна стверджувати, що «Стара казка» – це наче «Цар-Дух» для молоді чи для народу. Так само у «Маславі» помічаємо чимало романтичних кліше, перенесених у середовище повісті» [Janion 2006, 109].

У «Маславі» символічного виміру набувають образи двох русинок: Марти (героїні дещо гумористичної) та її дочки-красуні Катрусі, за руку якої змагалось чимало польських лицарів. Перша зустріч із ними у творі повністю відповідає духові романтичної літературної школи, адже це – наче дві вирізьблені прекрасні скульптури, сповнені болем та відчаєм з приводу розбитих польських сімей, сплюндрованих земель, загубленої свободи. Автор не ділить героїв на своїх та чужих, поєднуючи всіх у єдину східну родину, де панувала багатонаціональність і релігійна різноманітність.

Королеві Казимиру, який полишив монастирські мури задля відновлення Польщі, посла з Русі пропонували в дружини дочку князя Володимира. Крашевський вималював ще один ідеалізований жіночий образ, почерпнувши засоби із народної творчості. Він писав: «Доброгнівою її названо, бо хоч і гнівається, та добра. Сніг не може бути білішим від її обличчя та малиновий сік рожевішим від її рум'янцю. Коли розпустить золоті коси, то вони по землі стеляться; коли погляне синіми очима, люди про негаразди забувають; коли посміхнеться, небо розпогоджується. Коли красуня з терему виходить, до неї птахи з неба злітаються, а голуби сідають їй на руки. Коли пісню заведе, леви до ніг її лягають, а коли рушник золотом і шовком вишиє, його тільки на вітарі класти» [Kraszewski 1976, 229]. Маємо справу з мотивами спільних східнослов'янських легенд, хоча письменник мав на меті змалювати реальну історичну подію, оскільки у коментарі він вказав: «Доброгніва – Марія Добронега, дочка Володимира Великого, сестра Ярослава Мудрого, повінчана з Казимиром-Відновником 1039 року. Це одруження передувало наданій Ярославом Мудрим допомозі у перемозі над Маславом, якого переможено у

спільному поході лише в 1047 році. Тож у повісті черговість подій змінена» [Kraszewski 1976, 289].

Польські війська у найтяжчі часи, як зазначає Крашевський, виглядали допомоги зі сходу, а східні (русинські) землі вважалися повними достатку, братерства і мирного життя. На основі образів русинів автор прагнув підвести читачів до думки про необхідність польсько-українського поєднання, при якому жодні вороги обом народам не страшні.

Спільною небезпекою у побудові мирної східнослов'янської спільноти, на думку письменника, була германізація. У «Маславі» автор звернув увагу також на чеську загрозу. Цим негативним факторам, як вважав Крашевський, необхідно було протиставитись усією східнослов'янською співдружністю, у якій світ русинів відігравав одну із провідних ролей.

Крашевський випередив своїх сучасників, відкинувши ідею «навернення» православних. Натомість шляхта польських Кресів не була піднесена у нього, згідно з традицією, до рангу месії, що вводить читача у процес деміфологізації сарматського міфу, який відзначався однобічністю. Більше того, письменник пішов далі, коли, описуючи Хмельниччину, у «Спогадах з Волині, Полісся і Литви» зазначав, що визискування простого народу шляхтою на Русі почасти призвело до того, що Хмельницький підняв повстання, у якому було пролито багато крові (див.: [Beauvois 2005, 500]). Тим не менше, Крашевський був далекий від ідеалізації козаччини та бунтів, а шляхту він закликав до національного та духовного відродження.

У «Старій казці» в кульмінаційних місцях з'являються два таємничі герої – апостоли, які поширюють християнство і самі є зразком праведності. Вони – провісники добрих подій, натхненники найкращих дій головних героїв. У цих таємничих особах можна вбачати Кирила і Мефодія – апостолів слов'янського світу. Тож ідея християнізації всього східного слов'янства виходить у Крашевського на перший план, надаючи його сарматській концепції християнської спрямованості.

Таким чином, у творах Ю.-І. Крашевського маємо справу із цілісним русинським світом, ідеалізованим автором з метою об'єднання слов'янства та з особистих сентиментальних мотивів. Разом із етнографічним та історичним чинниками важливу роль у творах Крашевського відігравав чинник деміфологізації традиційного сарматського міфу, який заперечував ідею рівності та релігійної толерантності.

З огляду на перераховані чинники можемо стверджувати, що Ю.-І. Крашевський був новатором у представленні сарматизму, тож його передові погляди знайшли свій відгук та продовження у наступних історичних епохах.

1. *Beauvois. D.* Trójką ukraiński. Szlachta, carat i lud na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie 1793 – 1914 / Przeł. K. Rutkowski. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2005. – 584 s. 2. *Grzybowski* Stanisław. Pas diamentami sadzony, czyli o Pamiętniku Mrocza // *Kraszewski J. I.* Pamiętnik Mrocza. – Warszawa 1984. – s. 17. 3. *Janion Maria.* Niesamowita Słowiańszczyzna. Fantazmaty literatury. – Wydawnictwo Literackie, 2006. – 357 s. 4. *Kraszewski J.I.* Masław. – Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1976. – 290 s. 5. *Kraszewski J.I.* Stara Baśń. – Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1972. – 387 s. 6. Tkaczuk Wacław. Przedślowie // *Kraszewski J.I.* Król Piast. – Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1989. – 283 s.

В. Телеуця, канд. філол. н., доц.

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

РІВНІ ФОЛЬКЛОРНОГО ДІАЛОГУ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті аналізуються рівні фольклорного діалогу та фольклорна творчість українців, болгар, росіян.

Ключові слова: *локальні прояви, контамінація, дифузія, трансформація, видозміна стереотипів*

В статье анализируются уровни фольклорного диалога и фольклорное творчество украинцев, болгар, русских.

Ключевые слова: *локальные проявления, контаминация, диффузия, трансформация, видоизменение стереотипов.*

Folk-lore creation of Ukrainians, Bulgarians, Russians is analyzed in the article.

Keywords: *modern local, contamination, diffusion, transformed, modified the stereotypes.*

Для України питання дослідження, збереження та популяризації фольклору набувають особливого значення, насамперед у зв'язку з могутнім духовно-творчим потенціалом української традиційної культури, яка є головним чинником морально-естетичного самооздоровлення, збереження і роз-